

Добродійні лікарні Києва як форма соціальної допомоги в галузі медичної справи ХІХ століття

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України», м. Київ, Україна

Мета – показати роль добродійних лікарень у наданні медичної допомоги незаможним мешканцям Києва і губернії Правобережної України.

Матеріали: звіти добродійних лікарень м. Києва, довідники.

Методи: контент-аналіз, проблемно-хронологічний, статистичний, порівняльно-історичний.

Результати. Висвітлено історію створення добродійних лікарень м. Києва, організацію їх роботи, джерела фінансування, обсяги наданої медичної допомоги.

Висновки. Добродійність була і залишається однією з важливих форм соціальної допомоги для забезпечення медичного обслуговування бідних класів населення.

Ключові слова: добродійні лікарні, Покровська лікарня, лікарня для чорноробів, єврейська лікарня, очна лікарня Попових, пологовий притулок Ф.А.Тереценка.

Вступ

Захоплені досягненнями і проблемами сучасної системи охорони здоров'я, ми часом забуваємо про історію розвитку медичної справи в нашій країні, коли у зв'язку з відміною кріпацтва і пов'язаними з нею реформами 1860-х років відбулися суттєві зміни у розвитку системи медичної допомоги. Фактично ці реформи призвели до становлення вітчизняної системи охорони здоров'я в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. При цьому основні складнощі спостерігалися в так званих західних губерніях, приєднаних до імперії наприкінці ХVІІІ ст.

Через політичні причини ці губернії, у т.ч. Київська, надовго були позбавлені громадського самоуправління у вигляді земства. Тому проведення реформ у них було загальмовано браком коштів. Унаслідок такої ситуації неземські губернії порівняно із земськими мали значно менші можливості для заснування і утримання медичних закладів, забезпечення їх медичними кадрами.

У Києві наприкінці ХІХ століття для широкого населення існували лише Києво-Кирилівська лікарня у відомстві Приказу громадського опікування [1] і відкрита у 1875 р. міська Олександрівська лікарня, яка у 1894 р. мала 335 ліжок (1909 р. – 452 ліжка) [2], а також клініки Університету св. Володимира на 110 ліжок (1894 р.) [3], деякі з яких почали функціонувати на базі військового шпиталю і міської лікарні.

Хоча оплата медичної допомоги в цих закладах була помірною, але пільгових місць у них було дуже мало, тому вони були не доступні багатьом міщанам і жителям навколишніх сіл та містечок.

Саме тоді на допомогу державній та міській владі прийшла громадськість, деякі заможні члени якої пішли на пожертву задля забезпечення медичною допомогою нужденних та бідних громадян.

Мета роботи – показати роль добродійних лікарень у наданні медичної допомоги мешканцям м. Києва і губернії.

Матеріали та методи

Матеріалами були звіти добродійних лікарень і довідники.

Використано методи контент-аналізу, статистичний, проблемно-хронологічний і порівняно-історичний.

Результати дослідження та їх обговорення

Першою з добродійних лікарень м. Києва була *безкоштовна лікарня імператора Миколи ІІ при Київському Покровському жіночому «общественному» монастирі (Покровська лікарня)* на 165 ліжок, розташована на Діонісіївському провулку [7, 8]. Вона була побудована разом із монастирськими корпусами його засновницею великою княгинею Олександрою Петрівною (в інокіях – Анастасія) – вдовою брата імператора Олександра ІІІ – великого князя Миколая Миколайовича (2.05.1838 – 13.04.1900). Її помічником і першим старшим лікарем лікарні монастиря був Микола Вікторович Соломка, уродженець Катеринославської губернії, який закінчив у 1875 р. Нижегородську гімназію, а в 1881 р. – Імператорську медико-хірургічну академію з відзнакою (01.03.1856 – 23.01.1903) – почесний лейб-хірург, приват-доцент Університету св. Володимира, головний лікар Київського військового шпиталю. Після його смерті старшим лікарем був Василь Семенович Ярошевський.

Лікарня знаходилася у віданні Синоду (постанова 23.12.1900). Вона мала попечителів. Ними пожиттєво були сини засновниці – великі князі Микола і Петро Миколайовичі, а після їх смерті – старший в їхньому роді чоловічої статі (постанова 14.12.1901).

Лікарня та амбулаторія на загальних підставах знаходилися під наглядом київського губернатора і лікарського відділення Київської губернської управи (затверджено Державною Радою 06.01.1903).

Лікарня мала у своєму складі такі підрозділи:

1) стаціонар (власне лікарня) на 125 ліжок для лікування бідних жінок та дітей обох статей усіх християнських віросповідань, який складався з терапевтичного, хірургічного, гінекологічного та дитячого відділень;

2) амбулаторію для приходящих хворих, тільки бідних обох статей, всякого віку, незалежно від віросповідання;

3) притулок для 20 бідних, невиліковно хворих жінок православного віросповідання;

4) притулок для 20 бідних сліпих жінок православного віросповідання;

5) аптеку для виготовлення ліків.

У лікарні в 1893–1903 рр. проходили лікування 5020 осіб, з яких померли 340 (летальність становила 6,9%). Порівняно високий показник її пояснюється тим, що в прийомі ніколи не відмовляли безнадійним хворим, щоб в останні дні життя забезпечити їм необхідне лікування (табл. 1).

Таблиця 1

Рух хворих Покровської лікарні (1893–1903 рр.)

	Рік										
	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903
Залишилось від попереднього року	–	24	8	10	31	28	60	54	43	81	49
Госпіталізовано до лікарні	151	180	182	283	455	456	665	579	636	675	758
Усього лікувалося	151	204	190	293	486	484	725	633	679	756	809
Померло в лікарні	7	9	8	11	18	14	62	63	52	52	51

Хворі в лікарні, амбулаторії, притулках, як і в самому монастирі, лікувалися безкоштовно і користувалися безкоштовним утриманням.

Ліки в аптеці для всіх хворих, сестер і службовців монастиря відпускалися за рецептами лікарів лікарні.

Управління лікарні доручалося спеціальному Комітетові, якому належав керівний нагляд за господарсько-адміністративною частиною, лікарській нараді, яка завідувала науково-медичною частиною, і старшому лікарю, якому належало найближче управління лікарнею і який був її головним відповідальним начальником та розпорядником по всіх частинах. Крім того, частина нагляду належить ігумені монастиря.

Склад комітету узгоджувався з попечителями і за представленням митрополита Київського затверджувався Синодом.

Лікарська нарада під головуванням старшого лікаря складалася з усіх лікарів лікарні.

Штат лікарів складався зі старшого лікаря, шести ординаторів і одного прозектора з правами державної служби і утриманням по відомству православного віросповідання (затверджено 20.01.1897 і 06.01.1903 Державною Радою).

На допомогу штатним ординаторам могли бути призначені до 4 зверхштатних ординаторів без утримання і 2 консультанти з числа досвідчених і відомих лікарів (один по внутрішніх і другий по хірургічних хворобах) з утриманням не вище штатного ординатора.

Кандидати на посади обиралися старшим лікарем за згодою зі штатними ординаторами.

Старший лікар, штатні і зверхштатні ординатори та прозектор призначалися за згодою попечителів, перший за

наказом по цивільному відомству за представленням обер-прокурора Синоду, інші – Митрополитом Київським.

По роках кількість лікарів розподілялася так: 1893 – 4; 1899 – 26; 1894 – 10; 1900 – 25; 1895 – 19; 1896 – 20; 1901 – 24; 1897 – 25; 1902 – 22; 1898 – 25; 1903 – 27.

У лікарні працювали професори Університету св. Володимира І.А. Сікорський (нервові хвороби), М.М. Волкович (хірургія), А.Ф. Шимановський (очні хвороби), М.К. Лапінський (нервові хвороби), проф. Харківського університету І.Ф. Зеленев (шкірні та венеричні хвороби), приват-доцент М.А. Воскресенський (акушерство і гінекологія), Н.П. Трофимов (хвороби вуха, горла і носа), А.О. Карницький (дитячі хвороби), В.Ф. Бушуєв (терапія), А.Г. Радзівський (хірургія та урологія), київський військово-медичний інспектор М.Ф. Вознесенський, прозектори М.Я. Радецький, І.Т. Титов, В.Ф. Недільський та інші спеціалісти.

Лікарня та її відділення утримувалися на «Высочайше пожалованные» кошти в сумі 80 тис. крб щорічно, які передавалися в розпорядження Комітету і витрачалися згідно з кошторисом, затвердженим Синодом (визначення Синоду 31.10.1901 р.). З цієї суми виплачувалося річне утримання старшому лікарю в розмірі 3000 крб на рік, штатним ординаторам – 1500 крб на рік.

У Покровській лікарні у 1893–1905 рр. лікувалося 6717 хворих. Тільки у 1904–1905 рр. вони провели в лікарні 57 086 ліжок-днів.

У 1893–1903 рр. у лікарні з 5020 хворих померло 340. Середній показник летальності становив 6,8%. Її порівняно високий рівень пояснювали тим, що в прийомі ніколи не відмовляли безнадійним хворим, щоб в останні дні життя забезпечити їм необхідне утримання і лікування.

З відкриття і до 1 січня 1906 р. до амбулаторії звернулися по допомогу 244 437 хворих, які зробили 592 784 відвідування.

За 1893–1905 рр. з аптеки безкоштовно видано 647 059 номерів ліків.

Зазначені цифри переконливо свідчать про обсяг медичної та добродійної діяльності лікарні.

Цікавими є дані про розподіл хворих у 1904–1905 рр. як по відділеннях, так і по віросповіданню та місцю проживання.

За віросповіданням хворі розподілялися так: 1904 р. – 23 322 православні, 475 католиків, 673 іудеї; 1905 р. – 23 218 православних, 623 католики, 970 іудеїв. За станом більшість становили селяни, потім міщани, а також дворяни, козаки, громадяни, монахи. Більшість відвідувачів амбулаторії (майже $\frac{3}{4}$) були неписьменними.

Місцевих жителів у 1904 р. було 20 794, у 1905 р. – 18 795; приїжджих з різних губерній у 1904 р. було 3566, у 1905 р. – 6109 (здебільшого з Київської губернії).

Більшість хворих, які лікувалися в лікарні, були з Києва та Київської губернії, а також із сусідніх губерній України.

Від заснування лікарні до смерті її засновниці все господарство велося нею особисто без всякого нормування, лише за її власним бажанням. Після її смерті душеприкажчиками були принц Олександр Петрович Ольденбургський і сенатор, товариш обер-прокурора В.К. Саблер, яким було заповідано вести господарство, як раніше. Імператор протягом 9 місяців 1900 р. відпустив з коштів Міністерства двору та уділів 57 тис. крб і 64 тис. крб на придбання ділянки біля монастиря. Надалі, з 1 січня 1901 р., на утримання лікарняних і благодійних закладів при монастирі з Державного казначейства відпускатися 80 тис. крб щорічно. З цих коштів на різні цілі лікарня надавала кошти і монастирю.

Забезпечення продовольством проводилося господарським способом.

Результати господарського звіту після смерті засновниці лікарні, які мають історичний інтерес, наведено в таблиці 2.

Таблиця 2
Фінансовий звіт Покровської лікарні (1900–1905 рр.)

Рік	Прибуток	Видаток	Залишок	Перевитрати
1900	53 100-38	51 701-43	1 407-95	–
1901	107 931-31	109 339-26	–	–
1902	83 686-95	90 920-01	–	7 233-06
1903	81 348-52	81 090 -91	257-61	–
1904	81 197-15	80 794-31	402-84	–
1905	82 588-72	80 182-74	2 405-98	–
Підсумок за 6 років	489 862-03	494 028-66	–	4 166-63

Основу прибутку в 1904–1905 рр. становили щорічні асигнування з Державного казначейства (по 80 тис. крб на рік), а також проценти з капіталу та пожертв.

У 1894 р. була заснована **безкоштовна лікарня цесаревича Миколи для чорноробів** на 52 ліжка, яка була розташована на межі Лук'янівки і Шулявки, на Кадетському шосе, 18 (нині – вул. В'ячеслава Чорновола, лікарня ОХМАТДИТ) [9].

Вона була заснована передусім стараннями і коштами великого благодійника Миколи Артемовича Терещенка (уродження Глухова, 14.10.1819 – 19.01.1903) та його дружини Пелагеї Георгіївни, які виділили 100 тис. крб на її будівництво та обладнання і 50 тис. крб недоторканого капіталу. Думка про створення лікарні для чорноробів належить як засновнику, так і професору Університету св. Володимира Євгену Івановичу Афанасьєву (уродженцю Орловської губернії, 24.02.1837 – 21.02.1897), який був гласним Міської думи. У лютому 1891 р. він зробив на засіданні Київської міської думи доповідь, на яку дума дала згоду, безкоштовно виділила ділянку на Лук'янівці і вирішила вносити щорічно на утримання лікарні 7500 крб. Було створено комісію під головуванням Є.І. Афанасьєва у складі засновників: М.А. Терещенка, М.П. Дегтярьова і М.Ф. Попова

(російських купців, які на пільгових умовах облаштувалися у Києві) і гласних Ф.А. Терещенка, В.А. Рубінштейна, В.Н. Ніколаєва та І.А. Слепушкіна. Цю думку підтримали генерал-губернатор граф А.П. Ігнат'єв і губернатор Л.П. Томара, але затвердження загальмувало МВС, яке вважало, що виділених коштів буде недостатньо. Допомогло втручання самого Імператора, який 17.12.1893 схвалив проект, а 31.01.1894 відбулося освячення будівництва, на якому були присутні велика княгиня Олександра Петрівна, генерал-губернатор, губернатор, міській голова, засновники, гласні, професори університету, багато громадян м. Києва. А 01.02.1894 лікарня була вже відкрита.

Крім служб, вони вже мали головний корпус на 50 ліжок для внутрішніх і хірургічних хвороб.

Уже в 1894 р. М.А. Терещенко від імені дружини пожертвував 10 тис. крб на видачу пособій тим, хто виписувався з лікарні, ще неостаточно одужавши, а в лютому 1895 р. додав від свого імені ще 10 тис. крб для тієї ж мети.

Для побудови відділення для інфекційних хворих сини М.А. Терещенка – Іван та Олександр – у 1894 р. пожертвували 55 тис. крб, а у 1895 р. – ще 25 тис. крб.

У 1895–1896 рр. Микола Артемович, за бажанням дружини, пожертвував на будівництво барака на 6 ліжок для жінок, хворих на туберкульоз легенів, ще 30 100 крб, а в 1896 р. – ще 6000 крб на приєднання лікарні до міської каналізації. У тому ж 1896 р. в пам'ять коронації імператора та імператриці він пожертвував лікарні ще 100 тис. крб, з них 90 тис. крб в основний капітал (30 тис. крб на збільшення щорічного прибутку лікарні, 36 тис. крб на утримання 6 ліжок в інфекційному відділенні, 24 тис. крб на збільшення платні старшому лікарю та діловоду), а останні 10 тис. крб – на влаштування артезіанського колодязя і бруківки в садибі лікарні. На доповіді міністра внутрішніх справ імператору про ці пожертви він написав: «Прочитав з великим задоволенням».

Взагалі пожертви Терещенка цим не обмежувалися. Невипадково під час його похорон сам імператор зазначив, що вони сягали 3 млн крб на благодійні – духовні та медичні – цілі.

На будівництво лікарні М.П. Дегтярьов пожертвував 25 тис. крб на утримання 5 ліжок, а в 1898 р. додав 15 тис. крб на влаштування «приймального покою» (амбулаторії). М.Ф. Попов не лише матеріально забезпечив безкоштовну очну амбулаторію, але й пожертвував 25 тис. крб на утримання 5 ліжок у лікарні для чорноробів.

Для управління лікарнею був створений Комітет, який у 1894 р. складався з таких осіб:

Голова Комітету і попечитель лікарні – Терещенко Микола Артемович.

Члени Комітету: Терещенко Пелагея Георгіївна; проф. Афанасьєв Євген Іванович; Терещенко Олександр Миколайович; Терещенко Іван Миколайович; Попов Микола Фадейович; Дегтярьов Михайло Парфентійович, представник від міського самоврядування Бернер Яков Миколайович, лікарський інспектор Сахновський Володимир Микитович, головний лікар лікарні Воробйов Дмитро Олександрович.

Після смерті М.А. Терещенка 27.02.1903 попечителем лікарні і головою Комітету обрали його сина Олександра.

У 1908 р. членами Комітету обрано Сахновського Володимира Микитовича, Сахновську Єфросинію Миколівну, Ханенка Богдана Івановича, в.о. лікарського інспектора Подрізна Миколу Никифоровича, головного лікаря лікарні, приват-доцента Університету св. Володимира Косткевича Олександра Іполітовича.

Членами-змагальниками були 10 осіб: Є.В. Терещенко, В.М. Ханенко, О.М. Терещенко,

О.В. Іваненко, М.М. Іваненко, Є.М. Терещенко, М.І. Терещенко, М.О. Воробйов, Н.О. Афанасьєва, Я.М. Бернер.

Кошти на утримання лікарні склалися: а) з процентів з основного недоторканого капіталу, пожертвованого засновниками: М.А. Терещенком – 25 тис. крб; його дружиною – 25 тис. крб; М.П. Дегтярьовим – 25 тис. крб.; М.Ф. Поповим; вдовою купця Марією Львівною Решниць – 5 тис. крб; Є.І. Афанасьєвим – 5 тис. крб – усього 110 тис. крб.; б) з щорічної допомоги від Міського громадського управління – 7500 крб згідно з постановою Київської міської думки від 07.02.1891; в) з процентів із недоторканих капіталів, пожертвованими добродійниками на влаштування окремих ліжок (не менше 5000 крб на ліжко); г) з щорічних внесків членів-змагальників; д) добровільних пожертв добродійників; е) із запасного капіталу, до якого вносяться пожертви без певного призначення; ж) щорічні внески членів-змагальників, а також із кружечного збору.

Запасний капітал призначався на поліпшення та розширення закладу і витрачався за постановою Комітету. Згідно зі Статутом лікарня знаходилася у веденні Київського міського громадського управління і підпорядковувалася на загальних підставах нагляду губернатора, а стосовно медицини підлягала нагляду губернського лікарського інспектора. Управління лікарні стосовно господарських та адміністративно-поліційних справ здійснював Комітет.

Головний лікар лікарні обирався Комітетом і був безпосереднім розпорядником і відповідальною особою за управління медичною, санітарною та фармацевтичною частинами. Він щомісячно подавав до Лікарського відділу Київської губернської управи звіт про рух хворих, а в січні – щорічний медичний звіт до цього відділу і Комітету лікарні у формі, встановленій Медичним департаментом МВС.

Попечитель, головний лікар, палатні та позаштатні лікарі вважалися на державній службі (з одержанням чину і права на мундир), але без права одержання пенсії з державної казни.

У звіті наведено розподіл хворих за захворюваннями по 22 групах, по місцях за 10 років, по відділеннях, за сімейним станом, за віросповіданням (з 8716 осіб – 8024 православні і 479 католиків) та за національністю (8028 руських, 432 поляки, 80 німців, 72 євреї), за станом (6138 селян, 1805 міщан, 263 дворяни, 183 козаки), за віком, за заняттями.

Таблиця 3

Рух хворих лікарні для чорноробів за 10 років(1894–1904 рр.)

Прибуло			Одужало			Померло		
чоловіків	жінок	разом	чоловіків	жінок	разом	чоловіків	жінок	разом
5510	3277	8777	4925	2934	7869	545	302	847

Таблиця 4
Розподіл хворих лікарні
для чорноробів по відділеннях

Відділення	Прибуло	Вибуло	Померло
Терапевтичне	4036	3529	475
Хірургічне	2312	2126	171
Гінекологічне	245	232	13
Інфекційне	2194	1982	188
Разом	8787	7869	847

Крім зазначених порівняно великих лікарень існували і менш потужні, зокрема, до них належав **безкоштовний пологовий притулок Федора Артемовича Терещенка**, який знаходився на Подолі, на вул. Нижній Вал, 51 [4].

Він був заснований 05.05.1891 р. замість примістка для бідних породіль у відомстві Імператриці Марії, який утримував Ф.А. Терещенко з 1882 р. Притулок спочатку складався з 2, а потім 4 місць. Ним до 1884 р. керував Е.Ф. Функе, а у 1884–1889 рр. – Ф.А. Савін. За цей час до нього було прийнято 481 породиллю.

З 1891 р. попечителькою притулку стала дружина засновника Надія Володимирівна Терещенко. Ним керувала рада, до якої, крім попечительки, входив міський голова, три співробітники і лікар-акушер.

Спочатку в притулку було 10 ліжок, а в 1893 р. було засновано ще 2 ліжка імені Пелагеї Георгіївни Терещенко (матері засновника).

До притулку безкоштовно у будь-який час дня і ночі приймалися вагітні заміжні та незаміжні жінки-християнки всякого стану в період скорого настання пологів.

Щорічний бюджет притулку становив 5000 крб, який складали проценти з недоторканого капіталу

125 092 крб, з них 113 092 крб становили пожертви Ф.А. Терещенка і 12 000 крб – П.Г. Терещенко.

Вартість утримання одного ліжка становила 416 крб на рік. Харчування 1 пацієнтки обходилося від 18 до 20 коп. на добу.

Таблиця 5
Рух вагітних, роділь та породіль безкоштовного притулку Терещенків за 4 роки (1891–1894 рр.)

Рік	1891	1892	1893	1894
Прибуло протягом року	235	255	319	343
Померло в притулку	1	–	–	1
% смертності	0,42	–	–	0,3

Персонал притулку складався з лікаря-акушера Ф.А. Савіна; 2 повивальних бабок; 2 сиділок; 2 покоївок, 2 праль, куховарки і розсильного.

З 1881 р. у Києві існувала **безкоштовна очна лікарня спадкових почесних громадян Єлизавети Гаврилівни та Миколи Фадейовича Попових**, яка носила імена засновників і була розташована на Печерську, на вул. Микільській, 8 [5]. Вони забезпечили її пожертвуваним капіталом на «вічні часи» в 100 тис. крб. Оскільки процентів з нього уже не вистачало, то засновниця поповнювала щорічний бюджет із власних коштів.

До лікарні приймалися виключно очні хворі. При лікарні була амбулаторія і гістологічна лабораторія. І стаціонарні, і амбулаторні хворі лікувалися безкоштовно, лише для заможних приїжджих були 2 платні кімнати – по 2 крб 50 коп. і 3 крб 50 коп. за добу.

У лікарні були: а) 43 штатні ліжка, у т.ч. трахомні – 14 (8 чоловічих і 6 жіночих); операційні – 17 (7 чоловічих і 10 жіночих); незаразні – 12 (6 чоловічих і 6 жіночих); б) понадштатні ліжка: інфекційні – 4 (2 чоловічих і 2 жіночих), платні номери – 2, запасні – 5.

Таблиця 6
Рух хворих безкоштовної очної лікарні Попових за 5 років (1890–1894 рр.)

Рік	1890	1891	1892	1893	1894
Стаціонарні хворі	376	287	219	228	331
Амбулаторні хворі	1753	1624	1429	1285	1475

Переважними формами захворювань були: трахома, катаракта, ураження рогової оболонки. Відсоток втрати зору шляхом нагноєння після операції видалення катаракти становив близько 2%.

До 1896 р. протягом 14 років головним лікарем був Е.Н. Неєзе; з 1896 р. – лікар М.М. Козловський. Крім того, в лікарні працювали палатний лікар, фельдшер; старша сестра милосердя (вона ж кастелянша), 2 молодші сестри милосердя, наглядач («смотритель»).

До добродійних лікарень, які мали громадський характер, відносилася **Київська єврейська лікарня**, розташована на Лук'янівці, на вул. Богоутівській (нині Київська обласна лікарня) [9]. Вона була офіційно відкрита 21 жовтня 1862 р., але була невеликою – спочатку на

20 ліжок, які утримувалися на добровільні пожертви і прибутки з коробочних зборів. Як приватний добродійний заклад, вона підпорядковувалася добродійному товариству. Але скоро виявилось, що 20 ліжок недостатньо. Тому їх число було подвоєно до 40. Проте їх також не вистачало, тому в 1875 р. єврейські купці звернулися по дозвіл про розширення лікарні і, одержавши його, розширили до 80 ліжок (серпень 1875 р.).

Потім завдяки пожертві Ізраїля Марковича Бродського на суму 165 тис. крб розпочалося будівництво нових приміщень. 22.10.1885 вони були урочисто відкриті, а 13.04.1891 МВС затвердило новий статут лікарні, підпорядкованої МВС, а головою ради лікарні призначили губернського лікарського інспектора.

У 1893 р. було побудовано новий барак для одужуючих, який утримувався на кошти І.К. Тульчинського (побудова і 1200 крб на рік) і І.М. Зайцева (1000 крб на рік). 18.10.1895 на кошти Лазаря Ізраїльовича Бродського було побудовано дитячий барак на 20 ліжок, а в 1896 р. закінчено побудову нового акушерсько-гінекологічного бараку коштом Лева Ізраїльовича Бродського.

У 1896 р. лікарня мала 142 ліжка, з них 10 запасних, які розподілялися так: хірургічне відділення з гінекологічним – 40, терапевтичне – 30; очне – 10; пологове – 10; епідемічне – 20, дитяче – 20, для одужуючих – 12.

Таблиця 7

Рух хворих Київської єврейської лікарні за 5 років (1890–1894 рр.)

Рік	1890	1891	1892	1893	1894
Хірургічне відділення	326	360	395	308	382
Гінекологічне відділення	–	–	–	123	177
Терапевтичне відділення	389	501	400	333	356
Очне відділення	–	–	–	81	25
Епідеміологічне відділення	350	366	268	387	384
Пологове відділення	113	175	155	158	182
Разом за рік	1178	1402	1218	1399	1506
Померло	121	130	142	121	156
% смертності	10,2%	9,2%	11,7	8,7	10,3
Амбулаторних хворих (відвідувань)	2083	2760	4853	5096	9787

Кошти лікарні склалися: а) з пожертв головного засновника лікарні І.М. Бродського у вигляді недоторканого капіталу в 50 тис. крб. і кам'яного двоповерхового будинку на Подолі, який давав 1000 крб щорічного прибутку; б) капіталу, заповіданого лікарні купцем Борухіним, – 10 тис. крб; в) допомоги з сум коробочних зборів – 31 тис. крб; г) випадкових пожертв. Відділення для одужуючих утримується за рахунок зазначених коштів І.К. Тульчинського і І.М. Зайцева (відповідно 1200 і 1000 крб на рік), дитяче – за кошти Лазаря І. Бродського (від 6000 до 7000 крб на рік).

Лікарня керувалася радою у складі: голова – губернський лікарський інспектор В.Н. Сахновський; пожиттєвий почесний попечитель – Лазар Ізраїльович Бродський; попечителі – Лев Ізраїльович Бродський, М.Р. Закс (скарбник) і д-р медицини М.Є. Мандельштам (він же консультант):

До лікарні приймалися всякі хворі, крім психічних і хворих на сифіліс, як міські, так і приїжджі, переважно євреї, але у виключних випадках і християни. Усі користувалися лікуванням і утриманням безкоштовно.

Висновки

Добродійність у XIX ст. була і нині залишається однією з важливих форм соціальної допомоги для забезпечення кваліфікованого медичного обслуговування бідних класів населення. Добре було б, якби олігархи та інші багатії сучасності брали приклад з аристократів і ділових людей XIX ст.

Звичайно, сьогодні за обсягом і якістю вона має відрізнитися від форм, поширених у XIX ст.

Нині добродійні кошти доцільно вносити до єдиного Національного фонду «Здоров'я», яким має керувати Комітет у складі представників добродійності, широкої громадськості, фахівців у галузі медицини і Міністерства охорони здоров'я. Ті, хто потребує допомоги, мають звертатися до Фонду, який розглядатиме документи про стан здоров'я хворого і матеріальне становище його сім'ї і виноситиме обґрунтоване рішення про направлення прохача на лікування за показаннями і виділення для цього необхідних коштів. Тоді ми зможемо позбутися принизливих і навіть ганебних засобів збирання добродійних коштів, які спостерігаємо щодня.

Перспективи подальших досліджень полягають у продовженні вивчення порушеної у статті проблеми.

Література

1. Врачебно-санитарные учреждения г. Киева / составил д-р В.Н. Сахновский. – Киев : Тип. П. Барского, 1896. – С. 78–89.
2. Там само. – С. 52 – 69.
3. Там само. – С. 94 – 102.
4. Там само. – С. 34.

5. Там само. – С. 36–37.
6. *Нейштубе П. Т.* Краткий медицинско-хозяйственный отчет по Киевской еврейской больнице за 1901 г. / П. Т. Нейштубе. – Киев : Тип. А.О. Штерензона, 1902. – 41 с.
7. *Обзор* деятельности больничных учреждений императора Николая II при Киевском Покровском женском общежительном монастыре за 1-е десятилетие (1893–1903). – Киев : Тип. С.В. Кульженко, 1905. – 351 с.
8. *Обзор* деятельности больничных учреждений императора Николая II при Киевском Покровском женском общежительном монастыре за 1904–1905 гг. – Киев : Тип. С.В. Кульженко, 1906. – 245 с.
9. *Отчет* бесплатной больницы цесаревича Николая для чернорабочих за 1-е десятилетие (1894–1904). – Ч. I. – Киев : Тип. С.В. Кульженко, 1905. – 167 с.

Дата надходження рукопису до редакції: 28.12.2017 р.

Благотворительные больницы Киева как форма социальной помощи в отрасли медицины XIX века

О.М. Циборовский, В.М. Сорока

ГУ «Украинский институт стратегических исследований
Министерства здравоохранения Украины»,
г. Киев, Украина

Цель – показать роль благотворительных больниц в оказании медицинской помощи неимущим жителям Киева губернии Правобережной Украины.

Материалы: отчеты благотворительных больниц г. Киева, справочники.

Методы: контент-анализ, статистический, проблемно-хронологический, сравнительно-исторический.

Результаты. Освещена история создания благотворительных больниц г. Киева, организация их работы, источники финансирования, объем оказанной медицинской помощи.

Выводы. Благотворительность была и остается одной из важнейших форм социальной помощи для обеспечения медицинского обслуживания бедных классов населения.

Ключевые слова: благотворительные больницы, Покровская больница, больница для чернорабочих, еврейская больница, глазная больница Поповых, родильный приют Ф.А. Терещенко.

Charitable hospitals in Kyiv as a form of social assistance in the field of medicine of the XIX century

O.M. Tsiborovsky, V.M. Soroka

PE “Ukrainian Institute of Strategic Researches
MHC of Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Purpose – to show the role of charitable hospitals in providing medical care to poor residents of the Kiev province of Right-Bank Ukraine.

Materials: reports of charity hospitals in Kyiv, reference books.

Methods: content analysis, statistical, problem-chronological, comparative-historical

Results. The history of the creation of charitable hospitals in Kiev, the organization of their work, sources of funding, and the volume of medical care provided are highlighted.

Conclusions. Charity has been and remains one of the most important forms of social assistance for providing medical care to poor classes of the population.

Key words: charitable hospitals, Pokrov hospital, hospital for unskilled workers, Jewish hospital, Popov eye hospital, F. Tereshchenko maternity hospital.

Відомості про авторів

Ціборовський Олег Михайлович – к.мед.н., с.н.с., лікар-методист центру розроблення та моніторингу дотримання медичних стандартів ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Сорока Володимир Михайлович – асистент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Міжнародна академія екології і медицини»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.